

AQLI ZAIF O‘QUVCHILARNING ELEMENTAR MATEMATIK KO‘NIKMALARINI KUNDALIK HAYOTDA QO‘LLASHGA O‘RGATISH TEXNOLOGIYALARI SAMARADORLIGI

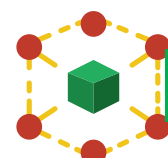
(PhD) M.A.Daminova

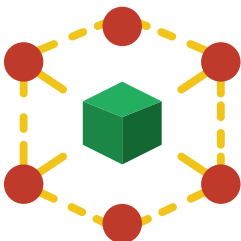
*Òzbekiston milliy pedagogika universiteti
Pedagogika, psixologiya va inkluziv ta'lim
fakulteti Oligofrenopedagogika kafedrası,
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori
Hayrullayeva Sug'diyona Muzaffar qizi
Nizomiy nomidagi O'zMPU
"Pedagogika-psixologiya va inkluziv ta'lim
fakulteti Oligofrenopedagogika kafedrası
201-guruh magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada aqli zaif o'quvchilarning elementar matematik ko'nikmalarini kundalik hayotda qo'llashga o'rgatishda pedagogik texnologiyalarning samaradorligi yoritilgan. Ko'rgazmali vositalar, o'yin va amaliy mashg'ulotlar hamda individual yondashuvning o'quvchilarda matematik tasavvurlarni shakllantirishdagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, son-miqdor, vaqt, pul va geometrik tushunchalarni o'zlashtirishda samarali metodlardan foydalanish muhimligi ta'kidlanadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, pedagogik texnologiyalarni tizimli qo'llash o'quvchilarning mustaqilligi va ijtimoiy moslashuvini oshiradi.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ С ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМИ НАРУШЕНИЯМИ ПРИМЕНЕНИЮ ЭЛЕМЕНТАРНЫХ МАТЕМАТИЧЕСКИХ НАВЫКОВ В ПОВСЕДНЕВНОЙ ЖИЗНИ

Аннотации: В данной статье рассматривается эффективность педагогических технологий, применяемых при обучении учащихся с интеллектуальными нарушениями использованию элементарных математических навыков в повседневной жизни. Анализируются наглядные средства, игровые и практические методы, а также индивидуальный подход в формировании математических представлений. Особое внимание уделяется освоению понятий числа, величины, времени, денег и геометрических форм. Результаты исследования показывают, что систематическое применение педагогических технологий способствует развитию самостоятельности и социальной адаптации учащихся.

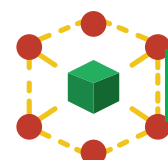
Effectiveness of Technologies for Teaching Students with Intellectual Disabilities to Apply Elementary Mathematical Skills in Daily Life

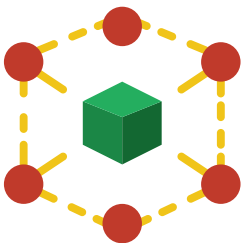
Annotation: This article examines the effectiveness of pedagogical technologies used in teaching students with intellectual disabilities to apply elementary mathematical skills in everyday life. It analyzes visual aids, game-based and practical methods, as well as individual approaches in developing mathematical concepts. Special attention is given to the acquisition of skills related to numbers, quantity, time, money, and geometric shapes. The results show that systematic use of pedagogical technologies enhances students' independence and social adaptation.

Kalit so'zlar: *aqli zaif o'quvchilar, pedagogik texnologiyalar, matematik ko'nikmalar, kundalik hayot, individual yondashuv, maxsus ta'lim.*

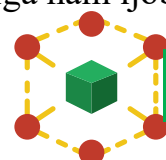
Aqli zaif o'quvchilarning elementar matematik ko'nikmalarini kundalik hayotda qo'llashga o'rgatish jarayoni maxsus pedagogika sohasida eng muhim va dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Chunki bunday o'quvchilarda bilish jarayonlari, tafakkur operatsiyalari, xotira va diqqatning rivojlanishi odatdagi rivojlanishga ega bolalarga nisbatan o'ziga xos kechadi. Shu sababli ta'lim jarayonini tashkil etishda faqatgina bilim berish emas, balki ularni hayotiy vaziyatlarda qo'llay olishga yo'naltirish asosiy maqsad sifatida belgilanadi. Elementar matematik ko'nikmalar o'z ichiga sonlar bilan ishlash, miqdorlarni taqqoslash, vaqtni aniqlash, pul birliklarini tushunish va oddiy hisob-kitoblarni bajarish kabi amaliy faoliyatlarni oladi. Bu ko'nikmalar o'quvchilarning kelajakdagi mustaqil hayotida muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ular ijtimoiy muhitda harakat qilish, oddiy kundalik vazifalarni bajarish va o'z ehtiyojlarini qisman mustaqil qondirish imkonini beradi.

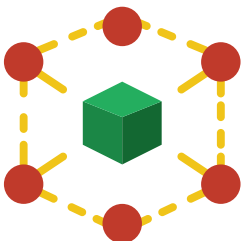
Aqli zaif o'quvchilarda abstrakt fikrlash sust rivojlanganligi sababli, matematik tushunchalarni shakllantirishda ko'proq konkret va ko'rgazmali materiallarga tayanish zarur bo'ladi. Masalan, sonlarni o'rganishda faqat yozma raqamlar bilan ishlash emas, balki predmetlar orqali sanash, real buyumlarni guruhlariga ajratish va taqqoslash kabi amaliy faoliyatlar muhim rol o'ynaydi. Bu yondashuv o'quvchilarning idrok qilish jarayonini faollashtiradi va matematik tushunchalarni mustahkamroq o'zlashtirishga yordam beradi. Shuningdek, o'qitish jarayonida takrorlash va mustahkamlash ishlari muntazam ravishda olib borilishi zarur, chunki bunday o'quvchilarda o'rganilgan bilimlarni tez unutish holati ko'p uchraydi. Pedagogik texnologiyalarni qo'llash jarayonida o'yin faoliyati alohida ahamiyatga ega. Didaktik o'yinlar orqali o'quvchilar matematik topshiriqlarni qiziqarli shaklda bajaradilar, bu esa ularning motivatsiyasini oshiradi va o'qishga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi. Masalan, do'kon o'yini orqali pul bilan ishlash, meva-sabzavotlarni sanash yoki buyumlarni sotib olish jarayonida oddiy hisob-kitoblarni bajarish o'quvchilarda real hayotiy tasavvurlarni shakllantiradi. Shu bilan birga, amaliy faoliyatga asoslangan mashg'ulotlar ham muhim hisoblanadi, chunki o'quvchilar bevosita harakat orqali bilimni mustahkamlaydilar.

Individual yondashuv ham ushbu jarayonda asosiy o‘rin tutadi. Har bir o‘quvchining rivojlanish darajasi, psixologik xususiyatlari va o‘zlashtirish tezligi turlicha bo‘lganligi sababli, o‘qituvchi har bir bola bilan alohida ishlashga e‘tibor qaratishi kerak. Ba‘zi o‘quvchilar ko‘proq vizual materiallar orqali o‘rganadi, boshqalari esa amaliy harakatlar orqali tezroq tushunadi. Shuning uchun ta‘lim jarayonida moslashuvchan metodlardan foydalanish samaradorlikni oshiradi. Kundalik hayot bilan bog‘lash esa o‘qitish jarayonining eng muhim bosqichlaridan biridir. O‘quvchilar faqat sinf ichida emas, balki real hayotiy vaziyatlarda ham matematik bilimlarni qo‘llashni o‘rganishlari zarur. Masalan, vaqtni aniqlash orqali darsga kechikmaslik, pulni hisoblash orqali xarid qilish, yoki buyumlarni miqdoriga qarab taqqoslash kabi faoliyatlar ularning mustaqil hayotga tayyorgarligini oshiradi. Shu tarzda tashkil etilgan pedagogik jarayon aqli zaif o‘quvchilarning nafaqat matematik bilimlarini, balki ularning ijtimoiy moslashuv darajasini ham oshiradi. Natijada ular jamiyatda o‘z o‘rnini topishga, oddiy hayotiy vazifalarni bajarishga va mustaqil faoliyat yuritishga yaqinlashadilar. Bu esa maxsus ta‘lim tizimining asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi. Aqli zaif o‘quvchilarning elementar matematik ko‘nikmalarini shakllantirish jarayonida qo‘llaniladigan pedagogik texnologiyalar samaradorligini tahlil qilishda turli metodik yondashuvlar muhim o‘rin tutadi. Ushbu jarayonda kuzatish, amaliy mashg‘ulotlar, diagnostik topshiriqlar va pedagogik tajriba natijalarini solishtirish kabi usullar keng qo‘llaniladi. Kuzatish metodi o‘quvchilarning matematik faoliyatdagi ishtirokini, ularning topshiriqlarni bajarishdagi mustaqillik darajasini hamda qiyinchiliklarga munosabatini aniqlashga imkon beradi. Shu orqali o‘qituvchi har bir o‘quvchining individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda pedagogik ta‘sirni to‘g‘ri yo‘naltira oladi. Amaliy mashg‘ulotlar esa o‘quvchilarning bilimlarini real faoliyat orqali mustahkamlashda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Masalan, geometrik shakllarni kundalik buyumlar bilan solishtirish, ularni qurish yoki tasniflash orqali o‘quvchilarda fazoviy tasavvurlar rivojlanadi. Shu bilan birga, son-miqdor tushunchalarini shakllantirishda predmetli sanash, guruhlariga ajratish va taqqoslash mashqlari samarali hisoblanadi. Bunday faoliyatlar o‘quvchilarning idrok jarayonini faollashtirib, matematik tushunchalarni mustahkam o‘zlashtirishga yordam beradi. Tajriba-sinov ishlari natijalariga ko‘ra, pedagogik texnologiyalarni tizimli va izchil qo‘llash o‘quvchilarning matematik ko‘nikmalarini sezilarli darajada yaxshilaydi. Ayniqsa, o‘yin texnologiyalari va vizual vositalar asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi hamda ularning dars jarayonida faol ishtirok etishini ta‘minlaydi. O‘quvchilar uchun qiziqarli va emotsional jihatdan ijobiy muhit yaratilganda, ular yangi bilimlarni tezroq qabul qiladi va mustahkam eslab qoladi. Individual yondashuv asosida olib borilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini sezilarli darajada oshiradi. Har bir o‘quvchining imkoniyatiga mos topshiriqlar berilishi ularning muvaffaqiyatga erishish hissini kuchaytiradi va o‘qishga bo‘lgan motivatsiyani oshiradi. Bu esa o‘z navbatida ta‘lim jarayonining samaradorligini ta‘minlaydi. Pedagogik texnologiyalarni qo‘llash nafaqat matematik ko‘nikmalarni shakllantiradi, balki o‘quvchilarning ijtimoiy faolligiga ham ijobiy

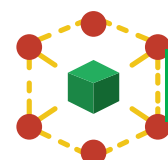

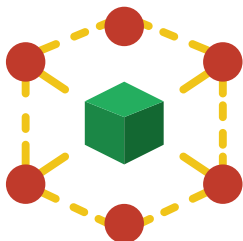
ta'sir ko'rsatadi. Ular kundalik hayotda uchraydigan oddiy vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilishga asta-sekin o'rganadilar. Masalan, do'konda xarid qilish, pulni hisoblash yoki vaqtni to'g'ri rejalashtirish kabi faoliyatlar ularning hayotiy kompetensiyalarini rivojlantiradi. Pedagogik texnologiyalarni kompleks tarzda qo'llash, ya'ni ko'rgazmali, o'yin, amaliy va individual yondashuvlarni uyg'unlashtirish eng yuqori samarani beradi. Bunday yondashuv o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki ularning mustaqil fikrlash va amaliy faoliyat yuritish qobiliyatini ham rivojlantiradi. Aqli zaif o'quvchilarning elementar matematik ko'nikmalarini shakllantirish va ularni kundalik hayotda qo'llashga o'rgatish jarayonida pedagogik texnologiyalar muhim o'rin tutadi. Ularning samarali qo'llanilishi ta'lim jarayonini individuallashtirish, faollashtirish va hayot bilan bog'lash imkonini beradi. Bu esa maxsus ta'lim tizimining asosiy maqsadi — o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvi va mustaqil hayotga tayyorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot natijalarini umumlashtirganda shuni ta'kidlash mumkinki, aqli zaif o'quvchilarning elementar matematik ko'nikmalarini shakllantirish va ularni kundalik hayotda qo'llashga o'rgatish jarayoni murakkab, ko'p bosqichli va tizimli yondashuvni talab etadi. Ushbu jarayonda pedagogik texnologiyalarning o'rni beqiyos bo'lib, ular ta'lim samaradorligini oshirish, o'quvchilarning bilish jarayonini faollashtirish hamda amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, ko'rgazmali vositalar, o'yin asosidagi yondashuvlar, amaliy faoliyat va individual yondashuvni uyg'unlashtirish o'quvchilarda matematik tasavvurlarni shakllantirishda eng samarali yo'l hisoblanadi. Aqli zaif o'quvchilarning psixologik-pedagogik xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgan ta'lim jarayoni ularning imkoniyatlarini maksimal darajada rivojlantirishga yordam beradi. Xususan, diqqatning beqarorligi, xotira jarayonlarining sustligi va tafakkur operatsiyalarining sekin shakllanishi kabi holatlar o'qitish jarayonida doimiy e'tiborda bo'lishi zarur. Shu sababli o'quv materialini kichik qismlarga bo'lib berish, tez-tez takrorlash, vizual va amaliy faoliyatni birlashtirish muhim pedagogik ahamiyatga ega. Elementar matematik ko'nikmalarni shakllantirish jarayonida real hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlardan keng foydalanish zarur. Bu o'quvchilarning o'rganilgan bilimlarni hayot bilan bog'lashiga yordam beradi.

Dars jarayonida didaktik o'yinlardan tizimli foydalanish o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va bilimlarni mustahkamlaydi. Har bir o'quvchi bilan individual ishlash, ularning imkoniyatlariga mos topshiriqlar berish ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish ham muhim omil hisoblanadi. Ota-onalar bolalarning kundalik hayotda matematik amallarni qo'llashiga yordam berish orqali ularning bilimlarini mustahkamlashda faol ishtirok etishlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xamidova M. Maxsus pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.

2. Po‘latova P.M. Oligofrenopedagogika asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
3. Xaydarova O.R. Aqli zaif bolalarni o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Tafakkur, 2021.
4. Hallahan D.P., Kauffman J.M., Pullen P.C. Exceptional Learners: An Introduction to Special Education. – Boston: Pearson, 2019.
5. Heward W.L. Exceptional Children: An Introduction to Special Education. – New York: Pearson, 2018.
6. Lerner J.W., Johns B. Learning Disabilities and Related Disabilities: Strategies for Success. – Boston: Cengage Learning, 2015.

